

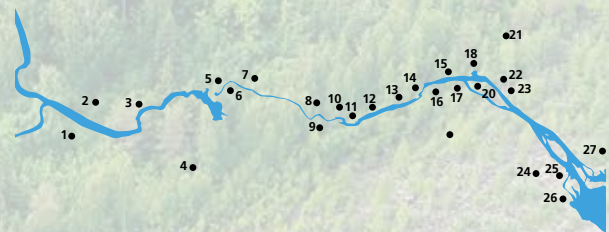

www.umealvdal.se

Ume Älvdal är ett område som sträcker sig utmed Umeälvens vackra natur- och kulturlandskap, från Vännäs ner till älvmynningen.

Här finns ett flertal besöksområden med en mängd olika sevärdheter. Besök de intressanta kultur- och naturplatserna, fiskeplatserna, badplatserna, konstverken, utsiktsplatserna, caféerna och mycket mer. Det finns också möjlighet att grilla på många av de natursköna rastplatserna.

Ume Älvdal kan besökas med bil, cykel eller till fots längs de bil-, gång- och cykelvägar som finns. Tillgänglighetsanpassning har gjorts på flera ställen och avsikten är att tillgängligheten skall förbättras ytterligare.

1 Brån	9 Klabböle	17 Teg	25 Sand
2 Brattby	10 Baggböle	18 Umeå centrum	26 Tuvan
3 Gubböle	11 Umedalen	19 Röbbäck	27 Holmsund
4 Överboda	12 Backen	20 Ön	28 Holmen
5 Norrfors	13 Västerhiske/Grubbe	21 Nydala	28 Obbola
6 Sörfors	14 Grisbacka	22 Sofiehem	Strömbäck
7 Brännland	15 Ytterhiske	23 Gimonäs	Kont
8 Kåddis	16 Böle	24 Degernäs	

Januari 2022

UPPTÄCK UME ÄLVDAL

Backen, Baggböle, Brattby, Brännland,
Grubbe/Västerhiske, Grisbacka, Gubböle,
Klabböle, Kåddis, Norrfors, Sörfors, Umedalen

BACKEN - Umeå stads vagga

Backenområdet (Kyrkbordet eller Prästbordet), området vid den gamla hamnen, är Umeå stads vagga, platsen för vad som skulle bli Norrlands största stad. Redan i början på 1300-talet fanns en träkyrka där Backens nuvarande kyrka står.

Backenkyrkan, Umeå landsförsamlings kyrka, som invigdes 1508 är Övre Norrlands näst största medeltidskyrka. Kyrkorna som byggdes under denna tid var alla av samma typ, enskeppiga, täckta med sadeltak och 1,5 meter tjocka väggar. Av kyrkans inventarier anses tre vara från 1300-tals-kyrkan.

Kyrkan har brunnit och restaurerats ett flertal gånger, senast 1986. Kyrkan brann då ner så att bara ytterväggarna och valven återstod. 1990 återinvigdes kyrkan. Runt kyrkan fanns tidigare en kyrkstad med hundratals kyrkstugor, som användes som fältlasarett i 1808-1809 års krig mot Ryssland. En *krigskyrkogård* finns också i området.

På *Kyrkholmen* ligger en trivsamt grill- och rastplats.

BAGGBÖLE - jorden runt i växtriket

Baggböle besöksområde omfattar den medeltida byn Baggböles två delar, den östra närmast Umedalen och den västra i anslutning till Baggböle herrgård med omgivningarna.

Arboretum Norr är en skogsträdgård där det sedan 1981 har planterats träd och buskar från hela världen. Arboretet omfattar cirka 15 hektar och innehåller mer än 1 400 exotiska vedartade växter av cirka 250 olika arter eller sorter.

Baggböle Herrgård stod färdig 1847. Herrgården utgjorde förvaltarbostad för patronen vid Baggböle sågverk. Vid älven nedanför herrgården, vid forsen, låg den stora sågen.

Baggböle kraftverk byggdes 1916 av Holmsunds AB och levererade elkraft till Obbolafabriken. Kraftverket revs i samband med att Stornorrfor kraftverk togs i drift 1958.

I en övergiven turbinsump finns ett konstverk av Fredrik Wretman, föreställande konstnären i lotusställning.

I folkmun kallas verket Buddha, medan det rätta namnet på konstverket är 811.

Scanna QR-koden och lyssna till konstverket

SÖRFORS - format av vattenkraften

Redan 1543 hade Sörfors sju hemman och var en av de större byarna i Umeå socken. Sörfors var den största av de övre älvdalsbyarna och efter skiftet 1882-83 fanns hela 43 hemman och tre soldattorp.

Sörfors by är belägen söder om Umeälven. Den äldsta delen låg strax söder om Norrforsen på Sörforsidans norra del.

Området ligger på 50-100 meter över havsytan och utmärks av kuperad terräng. *Dammyggnaden* till Stornorrfor kraftverk präglar det intilliggande området som är ett populärt utflyktsmål för umebor och turister. Här finns en nybyggd laxtrappa och en utsiktsplattform, *Laxhoppet*, varifrån man kan se laxarna hoppa. Besök vår hemsida (se adress nedan) för att se vad som är möjligt att besöka vid olika tider på året.

Ett område vid den gamla bropelaren uppströms bron vid Sörfors finns ett flertal *jättegrytor*. Jättegrytor bildas genom den slipverkan som sand, grus och stenar utför i starkt virvlande vatten. De oftast klotrunda stenar och block som finns kvar i botten av jättegrytorna kallas löpare.

I Sörfors har det funnits tre olika broar genom tiderna. Den första byggdes 1800-1802 av trä och var den första bron över Umeälven. Nuvarande bro i järn byggdes 1910-1912

UMEDALEN - skulpturpark och företagsby

Umedalens hospital, sedermera Umedalens sjukhus, lades ner 1986 och har sedan dess genomgått en förändring till att bli en livaktig företagspark.

Området hyser även *Umedalens skulpturpark* som har en av norra Europas främsta skulptursamlingar. Parken är öppen året runt, dygnet runt och inträdet är fritt.

Här finns också *IKSU Spa* med en unik trädgård designad av den välkände landskapsarkitekten Ulf Nordfjell, liksom Galleri Andersson/Sandström och Umeå MC-museum.

Som mest fanns det cirka 1 000 patienter och varav 800 kom från andra norrländska sjukhus. Sjukhuset var i stort sett självförsörjande med bland annat trädgårdsmästare, skomakeri och korgmakeri. Under 1980-talet rasade debatten kring psykiårdens dåvarande form och sjukhuset lades ner 1986.

Hela sjukhusområdet är i dag en företagsby. Delar av anläggningen nyttjas också till vårdcentral, förskola, grundskola, rep- och föreningslokaler samt galleri.

NORRFORS - hällristningar vid forsen

Norrfors by är belägen 50-100 meter över havet och området kännetecknas av en kuperad terräng. Namnet syftar på de stora forsarna i Umeälven och bebyggelsen på älvens norra sida blev Norrfors och byn på södra sidan fick namnet Sörfors.

Vid Umeälven och Truthällorna, sydost om Norrfors fiskodling, finns Sveriges nordligaste plats med *hällristningar*. Hela 54 stycken hällristningar föreställande båtar, älgar (27 stycken), människofigurer och skålgropar. Älgarna är avbildade i profil med något som liknar inre skelett och organ. Trots att det fanns gott om lax i älven finns inga laxar avbildade. Hällristningarna upptäcktes 1984 av en grupp arkeologistuderande.

Norrfors kraftstation vid Brännland byggdes 1924-1926 av statliga vattenfall. Driften upphörde 1958 då Stornorrfors kraftstation var klar.

I Norrfors finns också Stornorrfors fiskodling. Denna kan dock inte besökas på grund av smittoriskerna. Aktiviteter vid Stornorrfors kraftverk annonseras i ortspressen.

Norrfors byamän fick redan 1768 tillstånd att uppföra en grovbladig husbehovssåg för sågning av bräder ur timmer från egna skogar. Bondesågningen i Norrfors pågick till 1870-talet och på 1890-talet anlades en kvarn på sågverksplatsen

Kåddis - med anor från medeltiden

Kåddis by har belagts i historiska källor redan år 1324, då en viss Johannes med hustru Cecilia skänkte ett hemman i Kåddis till Uppsala domkyrka, mot villkor att ärkebiskopen gottgjorde Cecilias bror Jerud i Hiske för hans arvsanspråk. 1346 bytte Konik Skarlakan till sig egendomen mot jord han ärvt i Uppland.

Den medeltida bebyggelsen var belägen söder om den nuvarande byn. År 1543 fanns fem bönder i byn och 1750 lika många. Vid laga skiftet 1846-47 fanns här sju gårdar. Intill byn fanns tre fasta fiskebyggnader.

Under senare delen av 1800-talet expanderade byns bebyggelse och under 1900-talet har fler bostadshus, såsom egnahem och villor tillkommit.

Länsstyrelsen har klassat Kåddis by som riksintresse för kulturmiljövården.

BRATTBY - byn vid vägs ände

Brattby ligger i en vågig bergkullterräng, mer än 100 meter över havsytan. Tätt liggande berg och kullar varvas med sänkor och slättpartier av växlande höjd. Byn ligger på en sydsluttning av Brännberget, nära 200 meter över havet.

Den äldsta bykärnan ligger i området som kallas *Sommarbacken* och var vägs ände under flera hundra år. Här tog vägen mot inlandet slut. Hade man kärror måste de lämnas och förvaras på Sommarbacken och man måste fortsätta båtledes, till fots eller rida.

En stig, *Vännfors kyrkoväg*, användes av Vännforsborna för kyrkobesök i Umeå fram till 1834 då Vännfors fördes till Vännäs pastorat.

BRÄNNLAND - soldattorp och barnbus

Brännland består av två huvudbygrupper som ligger i anslutning till den gamla landsvägen. Bäckarna med omgivande ängar har påverkat byns lokalisering och därmed byns indelning i en östlig och en västlig del. Den östra delen kan betraktas som en bykärna.

Det fanns ursprungligen fyra soldattorp på Brännlandshäl-lan. Kvar blev de stugor som hört till rotarna 63 Brännberg och 64 Allard. Husen med tillhörande markområde köptes under 1950-talet av hembygdsföreningen Umbygda.

Soldattorpen i Brännland är ett populärt utflyktsmål. En gammal mangårdsbyggnad från Norrfors har flyttats till Brännlandstorpen och kallas nu Rotebondegården, en typisk Västerbottensgård, som invändigt anpassats för sitt nya ändamål. Här finns idag *Brännlands Wårdshus* som serverar allt från kaffe och våfflor till gourmetmiddagar.

Stigen och trapporna ned från soldattorpen ned mot älven leder till *jättegrytor* (se också Sörfors).

GRUBBE/VÄSTERHISKE - räddningen från ryssen

Detta stadsnära område är en gammal jordbruksbygd som gränsar mot bostadsområdena Backen, Grubbe och Västerhiske. Området väster om Tvärån kallas Kungsgänget och har sitt ursprung från den Kungsgård eller avelsgård som Gustav Vasa grundade 1556 för att ”genom föredömmets nit bibringa allmogen bättre insikter i jordbruket”. Förutom detta var tanken med Kungsgården att vara en militär underhållsbas för att tillgodose behovet av brödsäd.

Området söder om Häradsvägen, mellan Backens kyrkogård och Gran, ned mot älven var *Landshövdingebostället Gran* sedan 1720-talets början och fram till mitten av 1830-talet. Vid det ryska anfallet 1720 brändes staden upp

och så även residenset. Landshövdingen och hans tjänstemän fick slå sig ner på Grans Ladugård, fastigheten Grubbe nr 1.

Fågeltornet Gran nås från Häradsvägen mellan Lundåkern och Backens kyrka när man genom att följa Älvtået ned mot älven eller genom att ta Cammererarens gångväg.

Fågeltornet är tillgänglighetsanpassat och är en fin utsiktsplats för fågelstudier och för att njuta av Umeälvens landskap med fågelsång, vatten och grönska.

GRISBACKA - en välbärgad bygd

I jordaboken för Grisbacka från 1543 redovisar sex skattehemman, Olaff Iönsson, Ion Ollson, Iöns Griis, Ioon Griis, Nills Griis samt Per Swenske. Byns namn var då Backe.

Bönderna Griis kan mycket väl ha varit bröder eller kusiner. De var välbärgade och satte sin prägel på byn Backe. Allmänt talades det om Griis i Backe, vilket ledde till byns namn, Griisebacke. I mitten av 1700-talet ändrades namnet till nuvarande Grisbacka.

På en karta från 1693 över Grisbacka by finns markerat tre kvarnar. En hjulkvarn byggdes 1795 vid Tvärån och blev då socknens första tullmjölkvarn. En ny kvarn byggdes 1833. År 1962 såldes kvarnen till Umeå kommun som samma år rev kvarnen.

Grisbacka kyrka är en samarbetskyrka mellan EFS och Svenska kyrkan. Det är Grisbacka EFS som bedriver verksamheten.

Umeå fick en *Kungsgård* 1556 då Gustaf Vasa lät uppföra avelsgårdar, en sorts storjordbruk, som skulle leverera förnödenheter till Kronan och samtidigt utgöra centrum för lokalförvaltningen.

GUBBÖLE - kvarn vid kvarn, vid kvarn

Ordet böle i Gubböle betyder boplatz/boställe. Gubb härör troligen från ett egennamn, Gudbjörn. Gubböle präglas av den vågiga bergkullterrängen och med en höjd på 100-120 meter över havet. Det variationsrika landskapet utgörs av berg, kullar, sänkor och slättområden.

Det äldsta byområdet, mellan Ilbäcken och Gubbölebäcken/Kvarnbäcken har en bevarad jordbrukskaraktär, medan förtätning skett under 1900-talet i det nyare området.

Under 1800-talet fanns som mest 13 skvaltkvarnar i Kvarnbäcken/ Gubbölebäcken. I Pehr Stenbergs Umebeskrivning kan man läsa om Gubbölebäcken och kvarnarna. Under 1800-talet hade Dickson & Co en grovbladig såg längst ner i bäcken vid älven. Idag finns en led, *Kvarnbäcksleden*, där man kan promenera runt Kvarnbäcken och dess omgivningar.

I oktober 1935 störtade ett flygplan av typ Junker F13 på Håknersberget. Piloten Widell tappade i dimma och regn orienteringen så att planet kom för lågt och slog i trädtopparna. Planet blev delvis hängande i ett träd. Man kan än idag på platsen se de avbrutna träden. Besättningen klarade haveriet oskadda.

KLABBÖLE - ett tidigt energicentrum

Klabböle by ligger några kilometer väster om Umeå vid Umeälvens södra strand. Under förhistorisk tid nådde havet ända fram mot de omgivande bergen i söder och trängde in som vikar i dalgångarna. Byanämnet finns belagt från 1500-talet och antas betyda klaves, nybygge eller nyodling. Byn torde ha bildats under 1200- och 1300-talen.

Umeå Energicentrum är ett populärt utflyktsmål. Anläggningen ägs och drivs av Umeå Energi. Umeå Energicentrum erbjuder dig som besökare guidade turer i det gamla kraftverksmuseumet under sommartid. Klabböle kraftverk byggdes av Umeå stad och var det första kraftverket i Umeälven när det togs i drift 1899. På området finns även en äventyrslekpark, kafé, experimentverkstad och en skapande återvinningsverkstad för barn i alla åldrar.

Flottningsrännor byggdes vid forsar. En sex km lång flottningsränna byggdes i samband med kraftverksbygget vid Stornorrfors 1959. Rännan gick från Stornorrfors intagskanal till utloppet i Klabböle. Rännan har rivits, men en kortare del finns kvar vid utloppet i Klabböle.

I Klabböle finns också välbevarade rökhus och lador.